

CONCLUSIONS I PERSPECTIVES

Francisco Lagardera Otero, Professor titular de Sociologia de l'INEF de Lleida

La publicació d'aquest monogràfic "L'Educació Física: una pedagogia renovadora" no ha estat exempta de problemes, sobretot d'aquells derivats de l'atipisme d'un conjunt tan ampli de col.laboracions.

Tanmateix, creiem que l'esforç ha valgut la pena, especialment en reunir en una publicació punts de vista tan diversos, aportats per professionals de diferents àmbits, tant geogràfics com acadèmics, relacionats amb l'Educació Física. En tots, però, convergeix la idea que tractem d'una disciplina que assoleix la seva veritable dimensió com a tasca pedagògica.

Sens dubte, apareixen en aquestes pàgines raons, experiències i propòsits controvertits, potser polèmics, però lluny de semblar axiomàtics la raó última de la seva publicació no ha estat altra que la de la crítica i la de generar un debat que esperem que afloreixi en properes col.laboracions a través d'aquesta o d'altres publicacions. Agitar els sediments d'una disciplina que mereix superar l'aparença d'allò que és obvi i la immediatesa del real, construint aproximacions que interpretin tant constructes racionals com praxis experimentals, és ètica obligada per a tots els que ens hi dediquem amb ànsies d'aprendre i progressar.

Salvats els problemes legals i administratius que obturaven la normalització d'aquesta disciplina dintre del sistema educatiu, només a falta de la possibilitat que s'accedeixi a l'especialitat a l'EGB mitjançant una oposició especí-

fica en Educació Física, la creació d'una especialitat a les Escoles Universitàries del Professorat d'EGB o la integració definitiva dels INEF a la Universitat, les reivindicacions esdevenen endògenes, vers nosaltres, respecte de la nostra responsabilitat de crear un corpus de coneixement que atorgui identitat i originalitat a l'Educació Física.

La particularitat de la nostra dedicació centrada en l'acció motriu no ha d'induir a l'error de subrogar la responsabilitat de discursos epistemològics i axiològics a assenyats racionalistes. La praxis i la teòrica són un flux constant que s'intercanvia informació basal i cíclica i la pertinença de la qual és en l'essència mateixa com a disciplina.

L'Educació Física com a pràctica d'intervenció pedagògica, específica i original

Aquest és el paradigma que atorga a la nostra tasca pedagògica un àmbit específic, no només pel que fa a l'àrea d'influència sinó, i especialment, per la utilització de contextos i mètodes que són de la seva adscripció específica.

Si "l'Educació Física aborda directament el món del corporal i de l'ésser en tota la seva extensió", com afirma A. Boné és a través de procediments instrumentals i situacions pedagògiques que no són a l'abast d'altres disciplines que componen les Ciències de l'Educa-

ció, com es fa tangible aquesta distinció i pertinença. Ja que, és sabut que l'extensió del tram educatiu aborda a tot l'ésser en el seu procés de construcció i maduresa.

La idea que l'Educació Física té per objecte les conductes motrius, per la qual cosa es constitueix en la seva pedagogia específica, significa la més original de les teories que s'han pogut construir fins avui. Els esforços de P. Parlebas per a demostrar la particularitat de les estructures motrius en relació a les conductes operatòries i la construcció del pensament abstracte (Piaget), constitueix l'elaboració de tot un tram científic que va des de la creació d'un constructe, la noció de conducta motriu, fins a la definició de procediments i mètodes per a l'estudi i anàlisi dels jocs esportius, constituint així la "praxeologia motriu o ciència de l'acció motriu". Bé que, com molt encertadament assenyala G. Vigarello, el problema de l'Educació Física no és només la construcció d'un objecte propi –fins i tot dubta que ho sigui la conducta motriu– sinó com aquestes són susceptibles de ser modificades, i quina pot ser l'avaluació d'una influència pedagògica en aquestes i quina és la determinació de la seva pràctica específica? Aquests interrogants han d'estimular la nostra recerca experimental o discursiva i no tant enderrocar un tram teòric sòlidament construït i sense el qual ens sentíem orfes.

A. Larraz ens descriu amb lucidesa la pertinença d'aquesta anàlisi en el con-

text educatiu i com la seva aplicació fa “bascular el marc espacial i temporal de l’acció educativa” o com assevera E. Ortega referint-se a aquesta teoria. “L’Educació Física emprèn avui vies racionals i científiques que tot fent desaparèixer els buits del passat perfilen la seva pròpia especificitat”. Aquest caràcter restringit, si aconseguim precisar-lo com àmbit genuí de l’Educació Física, es pot construir en una àrea epistemològica (Bachelard) capaç de sustentar la nostra disciplina i otorgar-li caràcter científic.

Efectivament, si la construcció abstracta de conducta motriu es perfila com una troballa de la qual n’erem necessitats i els models i xarxes d’anàlisi de les construccions lògiques de l’activitat motriu –praxeologia motriu, un mètode matemàtic– estructural que obre nous horitzons a la nostra disciplina –és constatable també la precarietat d’un aprofundiment racional en les formes per aconseguir aïllar el substrat pedagògic que aporta la nostra disciplina com a acció pedagògica. S’apunten vies que poden i s’han de desenvolupar amb solvència i rigor. L’estudi del context on aquesta acció és duta a terme pot suposar alguna d’aquestes perspectives, la qual cosa, a més, atorgaria a les Ciències de l’Educació la solidesa que reclamen, ja que el “taló d’Àquil·les” del sistema educatiu és que segueix oferint aprenentatges decontextualitzats.

Finalment, no resulta en và tot esforç, com l’oferit per J. Olivera, per clarificar el concepte d’Esport, polisèmic, profús i ambivalent, que en els darrers anys ha atrapat de tal manera a l’Educació Física que aquesta corre el risc de ser-ne fagocitada. Desentranyar l’àmbit estricte i els seus perfils com activitat educativa, és condició “sine qua non” per a poder, no només exercir una adequada i solvent influència pedagògica sobre una de les manifestacions de la cultura contemporània més sòlides i característiques, sinó per des-

triar amb nitidesa l’objecte d’una disciplina pedagògica que l’ús i consum d’un fenomen cultural la conquesta social del qual, sembla cantada.

Des del passat l’Educació Física ha estat assimilada a un dels continguts més rellevants: la gimnàstica (fins fa pocs anys així era anomenada al nostre país per alumnes i societat en general). Ara és un altre dels continguts que la sobrepassa: l’Esport. Aquest símptoma no es pot interpretar d’altra manera, sinó com inconsistència i fragilitat disciplinària, d’aquí la necessitat peremptòria d’una epistemologia de l’Educació Física.

¿Quins continguts ha d’oferir una Educació Física Renovadora?

Si les activitats suposen la premisa bàsica sobre la qual construir qualsevol estratègia pedagògica dirigida a modificar conductes amb una pretensió optimitzant, ¿quins són els continguts, és a dir, els noms i cognoms d’aquestes activitats que ofereix l’Educació Física com a disciplina pedagògica autènticament renovadora?

En primer lloc, el joc. El seu univers ja no es pot circumscriure com a procediment per a determinades finalitats pedagògiques, la realitat contextual i vital del joc advoca perquè aquest es constitueixi en eix vertebrador de l’acció, a través de la qual, perfilar determinades influències conductuals. “El joc té valor per si mateix. El joc es dirigeix a la totalitat de la persona implicant el corporal, emocional i racional. Posar l’atenció en una única direcció és erroni...”, sentència J. Miranda referint-se a la fragilitat amb què l’Educació Física ha utilitzat aquest dispositiu per a l’acció. A tal efecte, sembla com una frivolitat pedagògica, l’acceptació de “joc pre-esportiu” que s’ha adscrit tradicionalment als continguts de l’Educació Física, destil·lant la fascinant dimensió d’allò que és lúdic a l’alambí

d’un univers esportiu tancat, domesticat i, amb freqüència, estandaritzat. La personalitat creadora esdevé així una conducta reiterativa, posada alerta per l’esperit –noble esperit!– de guanyar, ser el millor o el més precís.

L’esport implica un estadi més selectiu, és per això que la seva aparició formal i estricta es farà palesa a partir d’edats on el propi criteri de l’alumne advoqui per inclinacions clares i determinants. Tot i això, el camí del seu ensenyament no sembla coincidir amb la tècnica de l’embut invertit, des d’allò més sofisticat a allò més genèric, ans al contrari, com a fenomen cultural contemporani, (opció presentada per J. Olivera), es tracta d’un procés etnomotriu a la recerca de la solidesa d’una construcció cultural que va des de les arrels fins a les branques més allunyades del tronc.

Són les arrels i el tronc del fenomen esportiu, els àmbits de l’esport que interessen i, per tant, pertanyen com a contingut a l’Educació Física. Les pràctiques més allunyades del seu nucli substantiu, manifestades en pràctiques sofisticades, es podran constituir en opcions personals per part de l’alumne, no pas de l’ensenyament sistematitzat d’aquesta disciplina que, bé que transferibles a d’altres activitats, no deixa de patrocinar esforços i hàbits estandaritzats. El concepte de transferència, quan parlem de motricitat, manifesta una línia clara que va des de l’universal al particular (Parlebas). I, encara i així, el patrocini d’activitats esportives s’haurà de sustentar, segons Hernández Moreno, en criteris que possibilitin la participació activa de tots els implicats a la classe, on el plaer dilueixi l’ànima desmesurada de vèncer, on la segregació, de qualsevol tipus, no hi tingui cabuda i on, en definitiva, fructifiquin situacions que estimulin la comunicació.

Les activitats en la natura deixen de ser accions puntuals en un context al qual s’accedeix des d’una realitat urbana.

És tanta la versatilitat d'aquest medi que ofereix la possibilitat d'una acció múltiple, enriquidora, creativa i eficaç (F. Fonullat), on l'acció en un espai salvatge acreix els estímuls i fa proliferar respostes adaptatives, augmentant i desenvolupant el repertori motriu dels protagonistes.

L'aprofitament d'espais urbans i semi-urbans, la riquesa de l'hàbitat rural i l'aventura d'una excursió curta, planteja importants problemes estructurals i administratius: horaris, disposicions oficials, dedicació del professorat... però poden i han de ser salvats per tal d'atorgar un ensenyament contextualitzat i que desacralitzi el gimnàs o la pista polisportiva.

Si l'Educació Física ostenta un context real, sòlid i efectiu per a desenvolupar la seva acció pedagògica, la realitat òptica del corporal és la plasmació tàcita d'aquesta originalitat. I ho és, no per ser un agent o un producte, sinó la realitat mateixa a partir de la qual es nodreix l'acció. Tanmateix però, si l'acció motriu esdevé creativa no és sinó mitjançant les activitats expressives, i si es tracta d'augmentar els límits de consciència corporal, la relaxació serà l'activitat escollida per excel·lència. Des d'aquesta dimensió, tant les activitats expressives com les de relaxació esdevenen el bastió d'una Educació Física renovadora. Es tracta de superar amb decisió, informació i formació els preliminars balbuceigs docents on "existeix el temor al risc que comporta la pèrdua de control de la situació, en acceptar exposar-nos a diferents situacions que puguin aparèixer a classe; d'alguna manera, temença a instal·lar-se en la inestabilitat". M. Mateu testimonia la peremptòria necessitat de desencotillar els professors que funcionen amb esquemes classificatoris i sistematitzats, on l'única cosa que val la pena ensenyar són aquells problemes dels quals ja es coneix la solució prèviament, ofegant així la plasticitat creativa de la persona.

Sens dubte, és una severa crida d'atenció a tots els professionals de l'Educació Física i, sobretot, als actuals plans d'estudi dels INEF, on les activitats d'expressió disposen d'un tractament ofensiu i irrisori en relació a la motricitat sistemàtica i tabuladament expressa en infinitat d'especialitats esportives.

Aquestes són pràctiques que requereixen del professor no només una sòlida formació epistolar, sinó, sobretot, posar en acció la seva pròpia capacitat com a ésser real—deslliurat d'atributs carismàtics—per a crear, estimular i jugar amb els seus alumnes; immers en el propi xuclador de l'acció, on existeixen intercanvis de rols, de màscares, d'emocions.

El caràcter contextual d'aquesta disciplina exigeix del professor una disponibilitat paral·lela a la dels alumnes, posar-se en situació, un trasviament constant d'energia, on les distàncies, els contactes i les xarrades s'entrecreuen en contínues seqüències creatives i comunicatives.

¿Vers on es dirigeix l'Educació Física?

L'esportivització de l'Educació Física és avui un fet consumat. Tanmateix, això només pot significar un lloc a la posada. Retrocedir en el temps ens permet contemplar com el nombre d'activitats motrius patrocinades per l'entorn escolar s'ha enriquit. Si l'escola s'ha esportivitzat és conseqüència de l'efecte simpatia que la societat l'infeix. Aquesta també s'ha esportivitzat, la qual cosa, en comptes de promoure descoratjament, convida a una reflexió serena. la consciència esportiva de la nostra societat ha sustentat una millora de l'estatus de la nostra disciplina i, per tant, del nostre rol com a professors. Això ens atorga una millor disponibilitat per a afrontar amb decisió els canvis optimitzants als quals aspirem. El rigor en l'anàlisi de la motricitat humana i, sobretot, en la interacció produïda a les nostres classes, ens subministrarà les vies d'accés per assolir les influències positives en les conductes

motrius dels nostres alumnes. Això implica abandonar les imprecisions i les ampullositats d'objectius convertits i poc definitoris de la nostra acció educativa. Si pretenem facultar-los per a la cooperació, sembla imprudent proporcionar-los situacions de cooperació-oposició on els indicis de solidaritat són interessats en les seves finalitats. Si pretenem que siguin autosuficients els haurem de proporcionar contextos en els quals necessitin organitzar-se per si mateixos. El desenvolupament de mètodes actius, com el de J. I. Pérez, o la constatació d'una classe dissenyada per a l'acció, on els temps d'espera, les files o les actituds passives sota l'auspici del propi professor, demostren però, en una anàlisi pormenoritzada (M. A. Delgado) que l'univers actiu es veu reduït al 50%. Això ens ha d'alertar a la recerca d'una renovació que situï la nostra disciplina en el seu just context.

El tractament d'allò que és corporal posa en solfa una gran part dels procediments utilitzats fins ara per la nostra disciplina, la reiteració de gestos estandaritzats qüestiona els axiomes bàsics de l'ensenyament personalitzat i, sense pretendre excloure'ls, sí que estem obligats a disposar-ne en la seva justa

mesura, ja que la riquesa motriu dels nostres alumnes es manifesta com la seva dimensió més optimitzable, a través de la nostra intervenció pedagògica. Proporcionar experiències riques i diversificades, situacions controlades i situacions imprevistes, reconvertir tots els espais accessibles a l'experiència motriu, suposa quelcom més que programar la nostra sessió diària.

Si la recreació envaeix amb la seva presència els racons de la nostra civilització, ¿per què l'escola no és un lloc recreatiu? Coneixedors que el joc educa i conforma mecanismes d'autoregulació, ¿per què no proporcionar aquests mecanismes més enllà de l'hora de classe? Com constata M. Vaca: "el pati, el lloc de joc, requereix tenir una empremta que animi el joc, que convidi a jugar, que provoqui sentir l'aquí és possible". Una hora d'observació atenta dels nostres alumnes en el decurs d'un joc motriu ens ofereix més informació sobre el rerefons de les seves conductes i sobre la necessitat de la seva modificació o consolidació que una setmana de xerradissa moralitzant.

Avaluar aquests processos forma part del nostre munt de responsabilitats com a docents. L'avaluació és un pro-

cés i, com assenyala M. Chivite, d'aquest no n'ha de fugir la intervenció docent i tot el sistema d'ensenyament.

M. Ríos assenyala que "la classe d'Educació Física no pot constituir-se en una illa" en referència expressa al qüestionament de l'autèntica integració que les activitats que genera és capaç de suscitar. ¿Són segregacionistes les activitats o ho són les situacions motrius proporcionades pels professors?

Les segregacions sexistes, les qualificacions que primen desmesuradament el rendiment dels més forts o l'exclusió en "ghettos" d'individus amb alguna incapacitat o disminució motriu, no són, en aquest cas, targetes de visita recomanables per a una Educació Física renovadora.

La línia prospectiva de la nostra acció pedagògica ens assenyala un camí on el rigor de la nostra intervenció exigeix una profunda anàlisi d'aquesta, contrastant no només els nostres coneixements sinó, també, testimoniant els nostres resultats, la nostra productivitat com a docents, en definitiva, el grau d'incidència en la construcció de la persona.
